

Morići, preko stvarnosti i usmene predaje do smisla sjećanja i pamćenja

Đenana Buturović: *Morići* (1983, 2009)

Elmedina Maglajlija-Hodžić

Fakultet humanističkih nauka, Mostar, Bosna i Hercegovina

KNJIGA O MORIĆIMA dr. Đenane Buturović, prvi put štampana 1983. godine u Sarajevu, u izdavačkoj kući Svjetlost pod naslovom: *Morići, od stvarnosti do usmene predaje*, a drugi put 2009, u novom i dopunjenom izdanju pod naslovom: *Morići, smisao sjećanja i pamćenja*, IP Svjetlost, Sarajevo, u tematskom fokusu i centru svog interesiranja predstavlja braću Moriće, junake usmene tradicije i likove carskih „odmetnika“. Njihova su imena hadži Mehmed (Pašo) i Ibrahim.

Budući da su braća Morići osuđeni od strane centralne vlasti, što su se kao najugledniji predstavnici sarajevskog esnafa i domaćih janjičara suprotstavili ekonomskim i drugim nametima koje je centralna vlast uspostavila u petoj i šestoj deceniji XVIII st. u Bosni, tako su „osuđeni“ i od strane istraživača koji su im nametnuli zloglas što se širio, počevši već od *Ljetopisca* Mula Mustafe Bašeskije, koji ih je bio nazivao „nevaljalcima“, preko Kemure, pa sve do Andrića, čije su interpretacije dosudile sudbinu proučavanja balade i općenito tradicije o Morićima, tako da je o njima pisano samo u vidu nekih fragmentarnih, letimičnih osvrta.

Veoma je zanimljiva činjenica da je narod svoj stav prvi put jasno iskazao u poruci nadgrobne ploče odmah nakon njihove pogibije, pa i Bašeskija, odmah nakon toga, mijenja svoj stav pod tim utjecajem, mada sve to nije mnogo bilo od koristi za promjenu općeg gledišta o Morićima.

U tradiciji, naročito u brojnim baladama, nalazi se obilje poruka saglasnih onoj poruci s nadgrobne ploče.

Sve to podstaklo je prof. Buturović da se u jednom cjelovitom smislu naučno i kritički osvrne na sve dotada kazano i napisano, i tako odgonetne kakav je u suštini odnos između historije i usmene predaje. Pri tome je valjalo detaljno analizirati historijske dokumente o Morićima i njihovoj porodici, usmenu predaju iskazanu javnim mnijenjem, kao i narodnu usmenu poeziju, i tako doći do zaključka da je „izraz različitih društvenih slojeva koji u određenom trenutku izriču ocjenu svih zbivanja u suštini ona ocjena što je obično decenijama i stoljećima kasnije izreknu historičari“.

U prvom dijelu knjige o Morićima Buturovićeva nas kroz jednu raspravu upozna je s Morićima u Sarajevu, prema literaturi i dokumentima, gdje nam hronološki predstavlja porodično stablo ove znamenite porodice s kojom se susrećemo već od prve polovine XVII stoljeća. Utvrđen je i ekonomski i socijalni položaj predstavnika ove porodice u vrijeme kada ona doživljava jedan od najtragičnijih trenutaka u svojoj povijesti – saznajemo da su oni stoljećima bili ugledni ljudi koji su ujedno raspolagali velikim bogatstvom, a takav ekonomski status Buturovićeva nam hronološki predstavlja od njihova oca Mustafage Morića, preko zadavljenih sinova Mehmeda i Ibrahima, čije bogatstvo prelazi u ruke majke Amine Morić, a nakon njena života vođena je ostavinska rasprava u vezi s kojom nam profesorica Buturović predočava arhivski dokument iz 15. 9. 1773. Sve ovo svjedoči o velikom političkom i ekonomskom ugledu ove porodice.

U daljem dijelu svoje knjige prof. Buturović ponajviše pažnje posvećuje braći Morićima u usmenoj tradiciji, stoga, u poglavlju pod nazivom *Historijat usmene narodne pjesme* o braći Morićima ona između ostalog kaže: “Prozna predaja o Morićima nije nigdje ni u suženom izboru posebno izložena, pa ni komentarisana. Ponešto iz predaje pretežno je usput citirano pa je i često usljed manjkavosti djelovalo nekritično. To me je ponukalo da izdvojim usmenu proznu predaju iz tekstova u kojima je ona bila u kontekstu drugih izlaganja, i donesem kao dopunu primjerima predaje u poetskoj formi”.

Na ovaj način prof. Buturović daje kompletnu usmenu građu, kako onu u stihu tako i u prozi. Pjesma o pogibiji braće Morića živi i pjeva se do današnjih dana a pojavljuje se u nizu od tridesetak varijanata. Naime, svaka varijanta pjesme dopuna je nekoj drugoj dopuna u smislu izvora, poruke, predaje o minulim vremenima. Tu su i fragmentirane i ostale pjesme o braći Morićima.

Kolijevkom pjesme o Morićima smatra se Sarajevo, iako su neke od ovih varijanti zabilježene u Livnu, Travniku, Kreševu, Gacku, Tešnju, Derventi, Gradačcu, Bihaću i Mostaru. Sve one govore o velikom interesiranju sredine koja stvara, njeguje i prenosi ovu pjesmu koja svjedoči o životu jedne tradicije i njenu toku kroz vremenski period duži od 200 godina. Sve ove pjesme živjele su kao pjesme koje se pjevaju i kao pjesme koje su se kazivale. Prvi melografski zapis ove pjesme datira još s kraja XIX st. a otkrio ga je Ludvik Kuba. Pjesme su izvodili mnogi pjevači na različite načine i uz pratnju različitih instrumenata, od saza, violine, harmonike i sl., ali se najvjerodostojnijom izvedbom smatra ona od pjevača Nikole Stojkovića (uz pratnju violine), po bilješci Gerharda Gesemana. Geseman Stojakovića naziva posljednjim majstorom bosanske sevdalinke „koji tu delikatnu pjesmu pjeva onako strogo kako su zahtijevali i kontrolisali tvorci, čuvari i junaci tih pjesama, ona stara muslimanska gospoda“.

Pjesma o Morićima prevedena je na francuski jezik od strane Renea Pletira, i talijanski od strane Vita Marpirga, Marunovića i Petranovića. U cjelini, sve varijante i fragmenti ove pjesme imaju zajednički siže, čiji su glavni junaci dvojica braće Morića i njihova majka. U tom sižeu primarno je prisustvo dvojice braće, historijskih ličnosti, čin nasilne smrti nad njima, njihov hrabri odlazak u smrt s pjesmom na usnama te predočenje uzaludnog napora i borbe njihove majke da ih spasi, njena tuga i smrt (od tuge).

Pri izlaganju poetske sadržine o pogibiji Morića u sažetoj formi naročit doprinos daju pojedine varijante ovog pjeva; pojedine varijante pokazuju osobinu narodne balade, ali ima i onih koje svojim improviziranim završetkom krnje pripadnost baladnom karakteru. Neke od varijanti nemaju jezgrovitost balada, ali imaju razvijen narativni stil i scene bogate detaljima pa se na taj način približavaju epskim pjesmama. U mnogim od ovih pjesama koje su tipski uzori balade – Morići su i pored njihove veze sa stvarnošću, izvedeni do tipskih likova. Morići se sjedinjuju u tipskom liku beznadežnog osuđenika na smrt.

U hronologiji bilježenja pjesme o Morićima mogu se naći dokazi da je u razvijenosti pjesme bila sekundarna vremenska distanca od verzije do verzije, a da je bio primaran odnos prenosilaca i sredine za koju se pjeva, kojoj se saopćava, kao što je i njihovo zajedničko interesiranje za sveukupnu tradiciju i stvarnost.

Razvijene varijante pjesme o Morićima bliske su po stihu, ritmu, strukturi i dužini pjesme osmeračke epike koja čini arhaičan sloj našeg jezika i koja je u obilju primjera zabilježena u XVIII st., što nam daje za pravo da smatramo da je pjesma o Morićima nastala već tada. Nasuprot poetskoj, prozna predaja nije jedinstvena u sudu o Morićima. Ona je fragmentarna, bilježena uglavnom usput, ali i ona donosi niz dragocjenih detalja. Neki od tih detalja ponavljaju se u više zapisa, što znači da se potvrđuje kao dio predaje, dok su neki ostali kao jedinstvene zabilješke.

Najobimniji prilog proznoj usmenoj predaji dao je Hamdija Kreševljaković, a sve to zahvaljujući svom kazivaču Asimagi Moriću.

Kompletnu sliku perioda koju su povijest i predaja zapamtili kao period društvenog i političkog djelovanja braće Morića pedesetih i šezdesetih godina XVIII st., u historiji Bosne poznatog kao period nemira, prof. Buturović obrađuje u poglavlju *Povijest i usmena narodna tradicija o braći Morićima*, gdje nas uvjerava da su zadavljena braća samo žrtve jednog oholog vremena i nepromišljenih ljudi, a sve to potvrđuje i promjena stava mase ljudi prema ovom i sličnim događajima, kakvih je tada bilo u izobilju. Naročito je bitna zabilježena promjena u stavu ljetopisca Mula Mustafe Bašeskije, koji je 17 god. poslije pogubljenja Morića napisao da je njihovo pogubljenje ustvari čin nasilja. Iz konteksta Bašeskijinih zabilješki očigledno je da se o Morićima pričalo, tj. da su prisutni u svakodnevnim kazivanjima. Pored Bašeskije, svoj sud o pogibiji braće iskazali su i ljetopisac Bono Benić, historičar Salih Sidki H. Muvekit, Safvet-beg Bašagić i dr. Međutim, svi oni osvrtni su se na svoje prethodnike, i s određenim motom angažiranosti pisali o ovoj tematici, što prema mišljenju prof. Buturović, nije dosljedno jer nije uzeta u obzir usmena narodna predaja koja je nezaobilazna građa u sagledavanju pojave braće Morića u povijesti i tradiciji. Naime upravo usmeno kazivanje odražava stav javnog mnijenja, što itekako treba imati u vidu.

Sudbina braće i poruke usmene predaje o vremenu u kojem su oni živjeli i pogubljeni poslužila je kao građa iz koje se formirala ne samo čvrsta sadržina ove pjesme nego i njena forma. Tako, u sklopu njenih

varijanti razlikujemo sljedeće dijelove: a) hvatanje Morića; b) majka saznaje da su joj sinovi uhvaćeni; c) Morići su lišeni slobode i na putu su prema tamnici; d) akcija za oslobađanje Morića; e) dva Morića pogiboše; f) pucanj topova objavljuje smrt braće; g) smrt majke.

Pjesma Moriće prati u posljednjoj godini njihova života od trenutka kada su prvim carskim fermanom stavljani pod sumnju da su carski odmetnici, i u sadržini pjesme jake su aluzije na čitavu godinu polulegalnog života Morića u gradu Sarajevu.

Veoma je zanimljiv lik majke kojeg susrećemo u većini varijanti gdje Amina Morić i u stvarnosti i u pjesmi ima ulogu porodičnog stuba. Ona, samoinicijativna, odvažna, puna majčinske ljubavi za svoje sinove, ali i energična, pokazala je da je upućena u djelatnost svojih sinova, znala je s kime su zajednički djelovali te kakva je bila uloga i moć predstavnika lokalne vlasti.

Zajednički detalji prozne i poetske predaje govore o osnovi u kojoj je izgrađena pjesma: *Smrt braće povezuje se s njihovim neslaganjem s vezirima; bogatstvo Morića bilo je od izvjesnog utjecaja na događaje oko Morića; Dizdar-aga je lice koje se ističe svojim negativnim osobinama; smrt majke.*

Prozna predaja pamti neke detalje iz stvarnosti koji su u pjesmi samo kao odjek prozne usmene predaje: *Morići su istaknuti janjičari koji su branili autonomiju Sarajeva, pri čemu su računali na mogućnost izdaje, a razlozi su bili i u njihovu bogatstvu; imali su svoje naoružane istomišljenike; oponiranjem predstavnicima vlasti raste moć Morića.*

Prozna predaja pamti i dalje iz stvarnosti o kojima nema ni nago-vještaja u poetskoj predaji. Ona donosi i novine o braći Morićima, što su, prije svega, opisi, neki detalji o njihovu životu i sudbinama, detalji o njihovoj majci Amini itd. I usmena prozna predaja, poput pjesme, navodi detalje o hvatanju Morića u džamiji: “Dok su klanjali ikindiju u Bakr-babinoj džamiji na Atmejdanu”.

Druga knjiga o Morićima, osim pojedinih nadopuna, kao što je tematika o Morićima, koju je autorica obrađivala u periodu od 1983. do 2008, ili bibliografska građa o knjizi od trenutka njene pojave, obogaćena je i posebnim poglavljem na kraju knjige, poglavljem koje će upotpuniti i učvrstiti smisao sjećanja i pamćenja: *Fotografijom do isprekidanih sjećanja.*

Inače, tek u četvrtoj deceniji XX st. ova pjesma i Morići kao njeni junaci u fokusu su istraživača različitih profila. U umjetničku književnost Moriće prvi uvodi Ivo Andrić u pripovijeci *Put Alije Đerzeleza*, gdje su oni ustvari transformirani i osiromašeni. Morići, po Andriću,

baš kao i Đerzelez, pripadaju dijelu bosanskog stanovništva “koji je stao poslije kraćih kolebanja da se sve više razvija u jednu eminentno ratničku kastu koja je sve svoje sile trošila najprije u osvajanju a poslije u odbrani vojnih posjeda i privilegija”. Prema mišljenju M. Maglajlića, historijska istina je itekako bitna za razumijevanje pjeme o Morićima.

Zanimanja za baladu o Morićima uveliko pokazuje kako su izvjesna preduvjerenja o Morićima, kao navedeno Andrićevo, utjecala na mnoge izrečene sudove o samoj pjesmi, njenoj ideji, porukama, kompoziciji i likovima. Bitan zaokret u gledanju na ovu pjesmu napravljen je 1983. radom H. Kreševljakovića i 1962. radom talijanskog slavista Vita Marpurga. Ovim radovima skrenuta je pažnja naučnoj javnosti na sinkretičku pojavu povijesnih likova i usmene predaje kao posljedicu onih tegobnih događaja koji su nastali kao rezultat dubljih povijesnih i socijalnih zbivanja u građanskoj klasi muslimanskog društva.

Međutim, kako je ovo prvi sistematski cjelovit rad na istraživanju ove teme, mora se kazati da je prof. Buturović prije svega obogatila, a zatim i uveliko zadužila našu naučnu i kulturalnu javnost. Svojim radom prof. Buturović veoma je uvjerljivo dokazala da je značajno mjesto ove balade ne samo u bošnjačkoj usmenoj poeziji, nego i u svjetskoj književnosti inače, odmah uza sve druge pjesme južnoslavenskih naroda koje čine antologijske uzore usmene narodne poezije♦

Bibliografija:

- Đenana Buturović (1983): *Morići, od stvarnosti do usmene predaje*, Svjetlost, Sarajevo
- Đenana Buturović (2009): *Morići, smisao sjećanja i pamćenja*, Svjetlost, Sarajevo